

УДК [94 : 316.7+323.2] (728.6) «1949/1974» : 930.1

СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ І ПОЛІТИЧНИЙ РОЗВИТОК КОСТА-РІКИ 1949-1974 РОКІВ У СУЧАСНИХ ІСТОРИЧНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ

Костянтин Танцюра

Державна установа «Інститут всевітньої історії НАН України»

Україна, 01030, м. Київ, вул. Леонтовича, 5

e-mail: ktantsiura75@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8196-2054>

У статті здійснено спробу узагальнити сучасні дослідження, в яких висвітлено соціокультурний і політичний розвиток Коста-Ріки періоду 1949-1974 рр. Можна виокремити кілька умовних груп: загальні роботи, присвячені історії Коста-Ріки другої половини ХХ ст.; спеціалізовані праці, сфокусовані на вивченні політичного розвитку країни; дослідження, в яких розглядаються різні аспекти соціокультурного та економічного розвитку. Вагому складову досліджень про Коста-Ріку складають компаративні роботи, в яких ця країна аналізується як складова латиноамериканського регіону. У цілому, дослідження соціокультурного та політичного розвитку Коста-Ріки 1949-1974 рр. мають фрагментарний характер.

Ключові слова: соціокультурний розвиток, політичний розвиток, Коста-Ріка, демократія

Сучасні вітчизняні історичні розвідки, що стосуються Латинської Америки, у своїй більшості оминають Коста-Ріку, позаяк країна є однією з найстабільніших у регіоні, тож її демократичний розвиток заслуговує на детальне вивчення.

Знаковим для дослідників, які цікавляться питаннями еволюції Коста-Ріки у ХХ ст., є період 1949-1974 рр. Це пов'язано з тим, що 1949 рік фактично ознаменував старт системних реформ у Коста-Ріці, що було започатковано прийняттям нової Конституції у цій країні. За рік до цих подій країна потерпала від громадянської війни, що тривала 44 дні, з 12 березня по 24 квітня 1948 р., і була спровокована конфліктом між правлячою гілкою влади й опозицією, що прагнула серйозних змін. Ця війна стала своєрідним поштовхом до подальшої трансформації соціокультурної та політичної сфер Коста-Ріки і, фактично, ознаменувала початок нового етапу її демократичного розвитку.

Упродовж 1950-х і 1960-х рр. і до середини 1970-х рр. поступ Коста-Ріки на шляху демократичних перетворень характеризувався постійною зміною політичного курсу країни, що врешті-решт стабілізувалося після президентських виборів 1974 р., завдяки чому наступні очільники країни могли ефективно реформувати державу, при цьому отримуючи повну підтримку громадян.

Метою дослідження, результати якого представлені у межах даної статті, є спроба узагальнення основних здобутків сучасних науковців щодо вивчення соціокультурного та політичного розвитку Коста-Ріки означеного періоду.

У комплексі наукових розвідок, присвяче-

них розвитку Коста-Ріки у ХХ ст., можна виокремити кілька умовних груп, відповідно до основного фокусу уваги дослідників. До першої умовної групи варто віднести загальні роботи, присвячені історії Коста-Ріки другої половини ХХ ст. Другу умовну групу складають спеціалізовані праці дослідників, сфокусовані на вивченні політичного розвитку країни. Третьою умовною групою є дослідження, в яких розглядаються різні аспекти соціокультурного й економічного розвитку Коста-Ріки у другій половині ХХ ст. Розглянемо означені групи робіт детальніше.

Як вже відзначалося, до першої умовної групи варто віднести загальні роботи, присвячені історії Коста-Ріки другої половини ХХ ст., які надають уявлення про різні сторони розвитку цієї країни означеного періоду. У таких роботах, як правило, подається узагальнююча характеристика соціокультурної, політичної та інших сфер, представлено історичне тло тих чи інших важливих подій з історії країни, характеризуються передумови політичних, соціальних, економічних, культурних та інших перетворень.

Прикладом такої роботи є праця мексиканського дослідника Ектора Переса «Коротка сучасна історія Коста-Ріки» (1997) [13], в якій презентовано лаконічний виклад історії Коста-Ріки після здобуття цією країною незалежності у 1821 р. Автор акцентує свою увагу на аналізі еволюції політики й економіки Коста-Ріки, висвітлює цей процес в історичному контексті. Також він частково приділив увагу питанню трансформації Коста-Ріки після громадянської війни 1949 року, описавши подальші

події у загальних рисах.

Ще однією не менш важливою працею із загальної історії Коста-Ріки є книга американського дослідника Стівена Палмера «Хрестоматія Коста-Ріки: історія, культура, політика» (2004) [11]. У ній автор об'єднує костариканські тексти та твори мистецтва, які розкривають складність минулого та сучасності країни. Він характеризує Коста-Ріку як країну альтернатив і можливостей, які підривають стереотипи про історію регіону та спростовує міф про те, що поточні дилеми, що стоять перед Латинською Америкою, є нерозв'язними. Робота охоплює достатньо великий проміжок часу, від XVII до початку XXI ст. Автор подає загальну інформацію щодо перебігу подій громадянської війни 1948 р., а також звертає окрему увагу на подальше утвердження Коста-Ріки як демократичної держави.

Прикладом узагальнюючої роботи є праця американської дослідниці Моніки Ранкін «Історія Коста-Ріки»^[15], видана у 2012 р., де презентований стислий виклад подій у різні періоди розвитку країни. Дослідниця охоплює колоніальний період, процес формування національної держави у XIX ст., нестабільний період ліберальних реформ та епоху громадянської війни та її наслідків.

У цілому, спільною рисою вище наведених досліджень є те, що ці роботи мають здебільшого узагальнюючий характер, які охоплюють великі часові періоди. Тим не менш, у кожній з представлених робіт присутнє висвітлення подій, громадянської війни 1948 р. у Коста-Ріці, а також огляд її причин і наслідків, опис подальшого політичного розвитку цієї країни. Загальноісторичні розвідки, що стосуються Коста-Ріки 1948-1974 рр. є критично важливими у контексті дослідження політичного та соціокультурного розвитку цієї країни, оскільки допомагають зрозуміти загальний стан речей у всіх сферах костариканського суспільства в окремі періоди його розвитку.

Другу умовну групу складають спеціалізовані праці дослідників, сфокусовані на вивченні політичного розвитку країни. У межах цієї групи представлені різнопланові роботи, серед яких є ті, що безпосередньо аналізують політичний розвиток Коста-Ріки, так і ті, в яких Коста-Ріку розглядають у порівнянні з іншими країнами латиноамериканського регіону.

Праця «Республіка Коста-Ріка: приклад вивчення процесу побудови демократії» (2009) [10] американських дослідників Жозе Падільї, Хайме Ордонеса та Тімоті Ендрюса презентує аналіз історичного розвитку Коста-

Ріки та її політичної еволюції у період з 1821 по 2000 рік. Зокрема, дещо поверхнево розглядається період з 1821 по 1948 рік – з набуття Коста-Рікою незалежності до громадянської війни.

Науковці говорять про те, що незважаючи на початок фундаментальних демократичних змін після громадянської війни 1948 року, важко визначити єдиний переламний момент щоб пояснити перехід Коста-Ріки від авторитарних режимів до демократії, оскільки більшість подій XIX ст. так чи інакше призводять до встановлення мирної та громадянської політичної системи. Автори зазначають, що створення конституційної системи та подальші ліберальні реформи поступово закріпили костариканську демократію.

Інша робота цієї групи досліджень належить французькому науковцю Олів'є Дабену «Політична формула Коста-Ріки» (1987) [4]. Автор здійснює спробу демонстрації стабільності Коста-Ріки, аналізуючи зміни в її політичному кліматі. У цьому дослідженні він описує поняття «політичної формули» країни та говорить про механізми стабілізації соціальних і політичних сфер Коста-Ріки, що може допомогти у створенні нового підходу до вивчення політики Латинської Америки. Також ця стаття є достатньо важливою з погляду розуміння збереження демократичного ладу у часи економічної кризи та політичної конфронтації з сусідніми державами.

Варто звернути увагу і на публікацію американського дослідника Фабріса Лехоука «Політичне суперництво, конституційні заходи та державна політика у Коста-Ріці» (2010) [5]. Ця стаття є важливою з огляду на те, що надає розуміння того, чому, починаючи з середини XX ст., Коста-Ріка почала відходити від надзвичайно поширеної суміші політичної нестабільності й економічної стагнації, характерної для більшості країн, що розвиваються. Науковець стверджує, що ця країна отримала вигоду від державної політики, говорячи також про те, що політичні «глухі кути» стали відправною точкою демократизації боротьби за владу та заклали основу для нової інноваційної конституційної структури, яка сприяла розвитку країни та реформуванню політичної системи.

Названому авторові належить ще одна публікація, що стосується політичного розвитку Коста-Ріки. У статті «Інституційні основи демократичного співробітництва у Коста-Ріці» [6] вже згаданий Фабріс Лехоук, роблячи екскурс у події, що відбувалися після громадянської війни 1948 р., стверджує, що інституційні механізми відігравали не менш важливу,

хоча і не центральну роль, у розвитку стабільного демократичного режиму в Коста-Ріці. Державна структура спонукала державних службовців зберігати контроль над країною, а це, як наслідок, підбурювало опозицію до повстання проти центральних державних органів. Автор стверджує, що політична конкуренція стала більш мирною, оскільки партії, які не підтримали наявний стан речей, здобули право обіймати законодавчі посади. Робота Ф. Лехоука є достатньо важливою у контексті дослідження політичної трансформації Коста-Ріки, оскільки, окрім короткого історичного екскурсу, репрезентує стан політичної сфери у країні на момент публікації статті, дозволяючи простежити динаміку змін після 1948 року.

Як вже зазначалося, окрім робіт, які безпосередньо присвячені аналізу політичного розвитку Коста-Ріки, є низка досліджень, де ця країна розглядається у контексті усього латиноамериканського регіону, або у порівнянні з кількома окремими країнами.

Наприклад, у книзі «Латиноамериканські демократії: Колумбія, Коста-Ріка та Венесуела» (1985) [12] американський дослідник Джон Пілер здійснює компаративний аналіз трьох вищезазначених країн у контексті процесу становлення у них демократії. Також автор надає достатньо ґрунтовне пояснення наявних на той час проблем, зокрема у соціокультурній і політичній сферах і саме тому ця робота є критично важливою у контексті розгляду історичних досліджень, що стосуються Коста-Ріки.

Варто згадати й роботи, які презентують дослідження усього регіону – Латинської або Центральної Америки, де Коста-Ріка розглядається разом з іншими країнами. Так, американські дослідники Альфред Кузан і Чарльз Бандрайк у своїй роботі «Президентська популярність у Центральній Америці: Паралелі з США» [3] охоплюють не лише Коста-Ріку, але й сусідні з нею держави задля висвітлення аспекту популярності очільників центральноамериканських країн у порівнянні зі Сполученими Штатами Америки. Ця робота є важливою з огляду на те, що розкриває зв'язок президентської популярності у центральноамериканських країнах (зокрема й у Коста-Ріці) з успіхами країни в економічній сфері, що фактично є аналогічним до процесу формування популярності очільників США.

Іншим прикладом можна назвати статтю американського дослідника Джеймса Махоні «Радикальний, реформаторський і недорозвинутий лібералізм: витоки національних режи-

мів у Центральній Америці» [7]. Автор говорить про те, що упродовж ХХ ст. країни Центральної Америки характеризувалися надзвичайно різними політичними режимами. Дослідник порівнює тодішній військовий авторитаризм у Гватемалі та Сальвадорі, Гондурасі та Нікарагуа з прогресивною демократією у Коста-Ріці, говорячи про те, що політичні режими у цих країнах стали визначальними для їх подальшого розвитку. Та саме Коста-Ріка виділяється автором з-поміж досліджуваних держав, оскільки, завдяки швидкому й ефективному утвердженні демократії, вона стала найстабільнішою та найуспішнішою з них.

В якості певного підсумку варто зазначити, що саме політичний аспект розвитку Коста-Ріки є найбільш цікавим для науковців та, як наслідок, більш-менш системно вивченим. Втім роботи, як правило, відображають більш тривалі проміжки часу, а саме – весь період розвитку Коста-Ріки чи ХХ століття. Тож період, що тривав з 1949 по 1974 рр. представлений фрагментарно та не був об'єктом окремої уваги дослідників.

Третьою умовною групою є дослідження, в яких розглядаються різні аспекти соціокультурного й економічного розвитку Коста-Ріки у другій половині ХХ ст.

Так аналіз економічної сфери Коста-Ріки та дослідження її ранніх зв'язків на міжнародному ринку з іншими державами були головними завданнями Д. Махоні. У статті «Реформаторський лібералізм: Коста-Ріка» (2001) [8] автор наголошує на тому, що якісний розвиток економіки цієї країни був би неможливим без іноземних інвестицій. Автор також зазначає, що співпраця Коста-Ріки, передусім із США, дозволила костариканцям розбудувати національну економіку. Згадана робота є корисною з огляду висвітлення костарикансько-американських відносин у контексті економічної допомоги та подальшої трансформації Коста-Ріки.

Вивчаючи процес реформування економіки та соціальної сфери Коста-Ріки, іспанські науковці Хуліана Мартінез і Дієго Санчез у статті «Як Коста-Ріка змогла досягти соціальної та ринкової інкорпорації» (2017) [9] говорять про те, що у 1980 р., незадовго до боргової кризи, на відміну від решти країн Латинської Америки, майже всі костариканці мали формальну роботу й якісні соціальні послуги. Прикметним є те, що під час вивчення процесу побудови нової держави, Мартінез і Санчез відкидають демократію, як основний фактор для ефективного процесу державотворення. Хоча хронологічні рамки дослідження означених авторів

виходять за 1974 рік, ця робота є важливою з погляду висвітлення процесів трансформації соціальної сфери Коста-Ріки й інкорпорації змін у процесі реформування соціальних та економічних стандартів.

Ще однією роботою, що фокусується на економічному розвитку Коста-Ріки, є дослідження американського науковця Джона Бута «Демократичний розвиток у Коста-Ріці» (2008) [2]. Хоча, відповідно до назви роботи, вона має бути присвячена аналізу політичної сфери країни, основний акцент зміщений у бік огляду її економічної історії від колонізації на початку XVI ст. до середини XX ст., описує розвиток олігархії кавових еліт і вимог від робітничого класу з 1889 по 1948 роки. Хоча головний акцент у роботі зроблено саме на дослідженні економічного розвитку в історичній ретроспективі, а останні події, описані у дослідженні датуються 1948 роком, маємо зазначити, що у даній роботі достатньо чітко та ґрунтовно описано передумови процесів, що відбувалися після 1948 р., а громадянська війна розглядається як початок народження сучасного ліберально-демократичного режиму в Коста-Ріці.

Прикладом комбінованого підходу до розгляду економічних і політичних перетворень у Коста-Ріці є праця російської дослідниці Ю. Горохової «Структурні реформи й економічна політика Коста-Ріки» (2004) [1]. Авторка аналізує економічний розвиток Коста-Ріки на етапі імпортозамінної моделі індустріалізації та реформ, що проводилися у рамках програми структурної адаптації у 1953-1957 рр.

Серед робіт, в яких розглядаються різні аспекти соціокультурного й економічного розвитку Коста-Ріки обраного періоду, якісно виділяються економічні компаративні студії, які, хоча і не є історичними дослідженнями, але є критично важливими для подальшого дослідження соціокультурної та політичної трансформації цієї країни. Це пов'язано з тим, що у низці робіт фокус було зроблено саме на періоду 1940-х – 1970-х років. У рамках таких робіт Коста-Ріка порівнювалася з іншими країнами, переважно сусідніми.

Так у статті «Зростання агро-експорту та політичні режими у Центральній Америці: порівняльно-історичний нарис» (1997) [14] її автор, вже згадуваний науковець П. Ектор, на прикладі кількох країн зазначеного регіону стверджує, що диктатура та демократія є продуктом співвідношення робочої сили та наявних земельних ресурсів. Коста-Ріка характеризується автором статті як країна, в якій існував дефіцит робочої сили, та яка дійшла до того,

що землевласники обговорювали заробітну платню з працівниками. Коста-Ріка порівнюється з авторитарним Сальвадором, де власники великих сільськогосподарських угідь використовували державу для створення великої кількості робочої сили та, відповідно, за провадження низької ставки заробітної плати. П. Ектор стверджує, що подальше становлення демократії й авторитаризму в окремо взятих латиноамериканських країнах пов'язані з вищеописаними процесами. Зважаючи на те, що дана робота певною мірою висвітлює причини утвердження тих чи інших політичних режимів у латиноамериканських країнах, вона є достатньо корисною з погляду аналізу розвитку економічної та політичної сфер Коста-Ріки й інших латиноамериканських держав, що попри свою географічну близькість, пройшли довгий шлях до утвердження демократії.

Американський дослідник К. Рейнольдс у роботі «Проблеми зайнятості експортної економіки на загальному ринку: справа Центральної Америки» (1978) [16] порівнює декілька латиноамериканських країн, серед яких присутня Коста-Ріка. Науковець здебільшого фокусується на тих країнах центральноамериканського регіону, які потерпали від наслідків обмеженої індустріалізації, у той час як Коста-Ріка для К. Рейнолдса є прикладом держави, де відносини між робітником і працедавцем будувалися на демократичних засадах, на відміну від сусідніх Гватемали, Сальвадора та Нікарагуа, де процес обмеженої індустріалізації тягнув за собою правління капіталістів і, як наслідок, становлення авторитарних режимів, а згодом – їх повалення.

Порівняльний аналіз Коста-Ріки з іншими країнами та фокус науковців на економічному аспекті допомагають зрозуміти процес розвитку латиноамериканських країн у цілому, та Коста-Ріки зокрема. Маємо також зазначити, що незважаючи на фокус дослідників на загальний розвиток латиноамериканських країн у цілому, у роботах проглядається тенденція аналізу Коста-Ріки як прикладу держави, яка завдяки ефективному діалогу між робітником і працедавцем, а також ефективним реформам, змогла достатньо швидко утвердитися як ліберальна та демократична держава, у той час як її сусіди потерпали від диктатури й авторитарних режимів.

У цілому, в ході огляду сучасних напрацювань, присвячених соціокультурному та політичному розвитку Коста-Ріки, варто зробити кілька узагальнень. По-перше, певні риси соціального, економічного, політичного та куль-

турного розвитку Коста-Ріки періоду 1948-1974 рр. презентовані як у загальних історичних працях, так і у спеціалізованих роботах, які сфокусовані на дослідженні певних сфер костаріканського суспільства. По-друге, період 1948-1974 рр., як правило, не розглядається як окремий період розвитку Коста-Ріки, тож важко знайти праці, присвячені аналізу саме цього часового проміжку. По-третє, автори, які розглядають Коста-Ріку, максимальну увагу приділяють аналізу її політичної специфіки у контексті дослідження розвитку демократії, а також здебільшого вивчають її економічний розвиток, який інтерпретується як запорука демократичної трансформації цієї держави. Питання соціокультурного розвитку розглядаються здебільшого у контексті зазначених вище політичного й економічного вимірів, та здебільшого, не є об'єктом окремої уваги науковців. По-четверте, вагому складову досліджень про Коста-Ріку складають компаративні роботи, в яких ця країна аналізується або як складова латиноамериканського регіону, або у порівнянні з кількома іншими країнами цього ж регіону. Таким чином, дослідження соціокультурного та політичного розвитку Коста-Ріки як періоду 1948-1974 рр., так і другої половини ХХ ст. у цілому, мають фрагментарний характер, тож потребують подальшого розвитку.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Горохова Е.Ю. Структурные реформы и экономическая политика в Коста-Рике. *Вестник Российского университета дружбы народов*. Серия: Экономика. 2004. № 1. С. 55-68.

2. Booth J. Democratic Development in Costa Rica. *Democratization*. 2008. Vol. 15. № 4. P. 714-732. DOI 10.1080/13510340802191052
3. Cuzan A.G., Bundrick C.M. Presidential popularity in central America: parallels with the United States. *Political Research Quarterly*. 1997. Vol. 50. № 4. P. 833-849.
4. Dabene O. The Political Formula of Costa Rica. *Texas Papers on Latin America: Pre-publication working papers of the Institute of Latin American Studies University of Texas at Austin*. 1988. Paper № 88-01. P. 1-17.
5. Lehoucq F.E. Political Competition, Constitutional Arrangements, and the Quality of Public Policies in Costa Rica. *Latin American Politics and Society*. 2010. Vol. 52. № 4. P. 53-77. DOI 10.1111/j.1548-2456.2010.00098.x
6. Lehoucq F.E. The institutional foundations of democratic cooperation in Costa Rica. *Journal of Latin American Studies*. 1996. Vol. 28. № 2. P. 329-355.
7. Mahoney J. Radical, reformist and aborted liberalism: origins of national regimes in Central America. *Journal of Latin American Studies*. 2001. Vol. 33. № 2. P. 221-256. DOI 10.1017/S0022216X0100606X
8. Mahoney J. The legacies of liberalism: Path dependence and political regimes in Central America. Baltimore, 2001. 416 p.
9. Martinez J., Sanchez D. How did Costa Rica achieve social and market incorporation? *CEPAL Review*. 2017. Vol. 2017. № 121. P. 123-137. DOI 10.18356/08cdf4f3-en
10. Ordóñez J., Padilla J. The Republic of Costa Rica: A Case Study on the Process of Democracy Building. *Creating an International Network of Democracy Builders*. 2008. Vol. 1. P. 3-14.
11. Palmer S., Jimenez I. The Costa Rica reader history, culture, politics. Durham, 2004. 383 p.
12. Peeler J. Latin American Democracies: Colombia, Costa Rica, Venezuela. North Carolina, 2014. 208 p.
13. Pérez B.H. Breve historia contemporánea de Costa Rica. México, 1997. 240 p.
14. Pérez B.H. Crecimiento agroexportador y regímenes políticos en Centroamérica: un ensayo de historia comparada. *Tierra, café y sociedad: ensayos de historia agraria centroamericana*. 1994. Vol. 25. № 54. P. 25-72.
15. Rankin M. History of Costa Rica. Westport, 2012. 200 p.
16. Reynolds C., Leiva G. Employment problems of export economies in a common market: the case of Central America. *Economic Integration in Central America*. 1978. Vol. 1978. № 4. P. 181-263.

Tantsiura Kostiantyn

Sociocultural and Political Development of Costa Rica of 1949-1974 in Modern Historical Research Works

The paper attempts to generalize modern research works, in which the sociocultural and political development of Costa Rica in the period 1949-1974 is described. In a complex of scientific researches devoted to the development of Costa Rica of the designated period, several relative groups are singled out, according to the main spheres of interest of the researchers. The first relative group includes general works devoted to the history of Costa Rica in the second half of the 20th century. The second relative group consists of specialized works of researchers, focused on studying the country's political development. The third relative group includes the research works that consider various aspects of the socio-cultural and economic development of Costa Rica in the second half of the 20th century. In general, during the analysis of current research works devoted to the socio-cultural and political development of Costa Rica, the author has made several generalizations.

Firstly, the certain features of the social, economic, political and cultural development of Costa Rica during the period of 1948-1974 are presented in both general historical works and in specialized works focused on the study of certain spheres of the Costa Rican society. Secondly, the period of 1948-1974 is not as a rule considered as a separate period of Costa Rica development, and it is difficult to find research works devoted to the analysis of just that time interval. Thirdly, the authors considering Costa Rica pay the utmost attention to analyzing its political specificity in the context of researching the development of democracy, and mostly research its economic development, which is interpreted as a guarantee of a democratic transformation of this country.

The issues of socio-cultural development are mainly considered in the context of the above-mentioned political and economic areas, and as a rule, they are not the subject of special attention of scholars. Fourthly, a significant amount of research works on Costa Rica are comparative works in which this country is analyzed either as a component of the Latin American region or in comparison with several other countries in the same region. Thus, the studies of the sociocultural and political development of Costa Rica both in the period of 1948-1974 and the second half of the twentieth century in general, have a fragmentary nature, and therefore, need further development.

Keywords: sociocultural development, political development, Costa Rica, democracy